

ВПЛИВ МЕНТАЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ

Е. В. Прушківська, к. е. н., професор, ДВНЗ «Запорізький національний технічний університет», em_prushkovskaya@mail.ru

А. В. Переверзева, к. е. н., доцент, ДВНЗ «Запорізький національний університет», pereverzeva@ukr.net

У статті досліджується ментальність та її вплив на формування секторальної структури економіки. Обґрунтовано взаємозв'язок секторальної структури економіки за трисекторною моделлю та елементів господарської культури. Проаналізовано особливості структури національної економіки на основі складових господарської культури.

Ключові слова: національна економіка, секторальна структура економіки, сектори економіки, господарська культура, державне регулювання економіки, ментальність, матриця взаємозв'язку секторальної структури економіки та елементів господарської культури, координація.

Постановка проблеми. Інноваційна модель розвитку національної економіки, яка базується на галузях економіки знань, буде продуктивна лише у тому випадку, якщо буде ґрунтуватися на ментальності в поєднанні з тими цінностями культури, які потрібно постійно культивувати та розвивати. Будуючи адекватну глобальним викликам інноваційну модель розвитку економіки, важливо усвідомити необхідність збереження її національних цінностей. Вивчення співвідношення особливостей українського менталітету з такими елементами, як професійна мобільність, креативність, толерантність, здатність до прийняття нестандартних рішень, сприйняття нового є необхідною складовою побудови державних стратегій розвитку. При цьому важливо розуміти, що глобалізація змінює соціально-економічні, політичні, правові устої функціонування суспільства, а отже, вимагає адаптації до них національних інститутів.

Стійкість національній економіці забезпечує її секторальна структура, ефективне функціонування якої стає запорукою стійкості та стабільного розвитку. Тому опора на ментальний ресурс є необхідною умовою динамічності економічної системи, її адекватності глобальним викликам сучасності. Саме тому надзвичайно важливим стає дослідження впливу ментальності на формування секторальної структури економіки.

Аналіз останніх досліджень і публі-

кацій. Безперечним доказом актуальності даної проблеми є значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених – соціологів, економістів, психологів, присвячених аспектам впливу ментальності на різні сфери життя суспільства. Серед зарубіжних вчених вагомий внесок у дослідження ментальності зробили Ф. Герцберг, Д. МакКлелланд, А. Маслоу, Т. Петер, П. Печчеї, Р. Рюттінгер, А. Сміт, Ф. Хайек, П. Хайне [1–7]. Дослідженню даної проблематики значну увагу приділено у наукових розробках українських науковців О. Амоші, Л. Бесчасного, В. Богині, А. Гальчинського, В. Гейця, В. Гришкіна, Н. Деевої, Ю. Зайцева, С. Мочерного, О. Новікова, Г. Пилипенко, М. Чумаченко, А. Чухно, Л. Федулової [8–11].

В Україні плідні та ґрунтовні дослідження в площині впливу ментальності на процеси трансформації економіки здійснюють вчені: Т. Гайдай, А. Гриценко, В. Дементьєв, І. Крючкова, В. Ліпов, І. Мазур, А. Мельник, Г. Пилипенко, А. Ткач та інші [12–14].

У працях названих авторів основна увага зосереджується на дослідженні досить широкого кола загальних проблем, пов'язаних із вивченням передумов та наслідків впливу ментальності на соціально-економічний розвиток суспільства, вивченню її ознак та особливостей. Незважаючи на значні досягнення у сфері вивчення ментальності аналіз її впливу на формування

секторальної структури економіки не набув достатнього ступеня наукового осмислення в українській економічній науці.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є з'ясування впливу ментальності на формування секторальної структури національної економіки, а також окреслення можливостей щодо урахування її впливу в процесі структурування останньої.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна нація має власну формулу успішного життя, яку дозволяє вивести практика господарювання, успадкована від нащадків.

За сучасних умов господарювання ментальність продовжує відігравати свою не дуже помітну, на перший погляд, але важливу роль. Завдяки особливостям української ментальності, таким як консерватизм, уповільненість, зваженість, незважаючи на кризовий стан, в країні не відбувається соціального вибуху. Але водночас саме ці особливості є значною перешкодою на шляху реформ, оскільки вони не дають змоги країні бажаної динаміки розвитку та здійснити прорив на якісно новій основі й підвищити рівень життя. Світовий досвід переконує, що своєрідною формулою успіху цих процесів є синтез чужих досягнень і власних традицій. Оновленою базою цієї формули є те, що:

- новітні ідеї відносно легко і безболісно має усвідомлювати широкий загал;
- новації органічно продовжують і розвивають віками усталені національні традиції;
- черговість і темпи впровадження новацій визначаються мірою їхнього втілення століттями вироблених і вкорінених у національній свідомості цінностей.

Отже, ретельне врахування характерних рис та особливостей національної ментальності – необхідна умова для розробки, як стратегічного плану, так і тактичної лінії формування та розвитку нації, а формула успіху може полягати в синтезі знань попередніх поколінь, власних знань та досвіду.

Для того, щоб проаналізувати вплив ментальності на формування секторальної структури економіки необхідно надати теоретичну інтерпретацію цієї категорії.

Компаративний аналіз термінів в словниках європейських мов дозволяє зробити

висновок, що в Європі схильні виводити етимологію слів «ментальний» та «менталітет» з пізньолатинського *mens, mentis* – «свідомість, мислення, розум», німецьке слово «*Mentalität*» – спосіб мислення, склад розуму; англійське слово «*mentality*» – розумовий розвиток, склад розуму; французьке «*mentalité*» – напрямок думок, спрямованість розуму, склад розуму. В соціології цим терміном прийнято позначати сукупність установок індивіда, соціальної групи або народу діяти, мислити, відчувати та сприймати світ відповідним чином. В цілому це поняття характеризує глибинні риси свідомості та поведінки. Менталітет та ментальність є близькими поняттями – це дві сторони одного явища: менталітет – сукупність стійких характеристик народу, а ментальність – конкретно-історична якість менталітету, яка характеризується змінами, рухливістю і залежністю від конкретних умов.

Менталітет нації може породжувати два ефекти: з одного боку, виступати як руйнівна сила соціальних та економічних перетворень, а з іншого – уповільнення економічного, духовного розвитку суспільства. Ментальність – це специфічний спосіб сприйняття і розуміння народом свого внутрішнього світу та зовнішніх обставин, яке формується під впливом багатоміжових чинників. Ментальність має практичне спрямування: перевіреним поколіннями досвід орієнтує людей на те, що треба використовувати та розвивати, а чого уникати; як вижити, реалізувати та утвердити себе у навколишньому світі [15].

Менталітет в широкому розумінні – це сукупність і специфічна форма організації, своєрідний склад різних психічних властивостей і якостей, носіями яких можуть виступати як групи людей, так і окремі індивіди, і ці якості проявляються в усіх сферах життєдіяльності. Отже, немає такої сфери життєдіяльності нації, в якій би не виявлявся її менталітет. Не є виключенням і економічна сфера, в якій знаходить свій прояв економічний менталітет нації, що, на нашу думку, передбачає складну сукупність механізмів і способів економічних дій, які тісно пов'язані з багатоміжовою культурою нації, придбаними й закріпленими способами реагування на зміни та тенденції зовнішнього

світу, які визначають особливості економічної поведінки індивідів.

Важливою характеристикою поняття терміну «ментальність» стосовно до господарської поведінки є те, що вона відображає певну цілісну структуровану систему соціально-психологічних явищ, яка належить визначеній соціальній спільноті [16]. На думку Г. Захарчин, якщо дослідити цю структуру, то можна моделювати ментальність, особливо на сучасному етапі бурхливого розвитку інформаційних технологій.

А. Фурман в роботі «Психокультура української ментальності» лірично описує ментальність українців і зазначає, що «...психологічний портрет українця, мов вишитий рушник, відображає незвичайну гаму кольорів і відтінків, почасти суперечливих і взаємоне прийнятних. Передусім це пояснюється цілком придатними і водночас суворими природними умовами життя, з іншого – географічним розташуванням Праукраїни на карті Євразії як перехрестя доріг цивілізаційного розвитку народів, центру їхнього матеріального і культурного взаємобміну» [17, с.43]. Особливостями українського господарського менталітету дослідники також називають завзятість у праці, розвинуті приватновласницькі інстинкти, толерантність та відкритість до засвоєння чужого досвіду. Зокрема, Н. Комих серед соціокультурних особливостей сучасного українського підприємництва виокремлює такі риси, як: наявність інституту соціальних зв'язків (кумівство, дружба, родинні зв'язки) та патерналізм (очікування підтримки, захисту, допомоги, пільг з боку держави) [18, с.51].

Економічний менталітет суттєво впливає на ставлення до праці та багатства, обміну та розподілу, підприємництва та власності. Саме власність виступає інтегруючим «початком» економічної діяльності. Важливо зазначити, що в оцінках власності в цілому, та її ролі в історії людства спостерігається різноманітність поглядів. На одному полюсі – позиція, згідно з якою дається оцінка власності як абсолютного зла (Руссо, Оуен, Прудон, Маркс), на іншому – добро (Аристотель, Д. Юм, Гегель). В залежності від того, як сприймається власність в суспільстві буде формуватися і менталітет на-

ції.

Всі ці риси українського менталітету можуть як сприяти економічному розвитку, так і гальмувати його. Автор дослідження «Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність» ділить ментальні риси українця на такі, що сприяють економічному розвитку або гальмують його [19]. Риси національного менталітету, які гальмують економічний розвиток України:

- в українця не дуже розвинені такі риси характеру, як цілеспрямованість і рішучість. Йому притаманна обережність, інертність, повільність. Він не любить ризикувати, живе за принципом «якось воно буде», довго «зважає «за» і «проти», довго радиться і рішення приймає половинчasti. Навіть за наявності знань, ерудиції, досвіду, нерішучість набагато знижує «коефіцієнт корисності»;

- мало хто з українців має амбіцію – своєю справою підкорити світ. Українець – консерватор, який не довіряє змінам, який прагне не знайти щось нове, а зберегти вже створене. Це визначає його невміння, а може й небажання йти в ногу із часом;

- українська ментальність не має домінанти закону;

- будь-яка економічна діяльність є наслідком прагнення власної вигоди. В українця цього прагнення більш ніж достатньо. Але сьогодні саме це прагнення парадоксальним чином є не каталізатором, а гальмом розвитку економіки.

Власні інтереси набагато вищі, ніж інтереси країни. Політики, переймаються лише своїми власними інтересами, а державне мислення є клановим. На відміну, скажімо, від мислення лідерів Японії чи країн ЄС, де виплекане глибоке коріння державності.

Узагальнюючи погляди вчених можна виокремити головні гальма розвитку національної економіки через призму ментальності:

- економічні традиції українців засновані на «сімейному» сільському господарстві та садибній торгівлі. За потужного промислового потенціалу, розпочати широке виробництво товарів заважає відсутність традицій виробництва. Із попередніх часів у сьогоднішній перейшли недбалість, лінощі. А традиційна українська «волелюбність» і са-

мочинство в економічній площині переростають у виробничу анархію та не підпорядкування керівнику чи власнику бізнесу;

– українець переважно думає одне, говорить друге, а робить інше. Йому притаманні такі риси, як кмітливість, хитрість, лукавство. Однак у бізнесі наслідком цих рис є непослідовність, ненадійність, прагнення обкрутити партнера навколо пальця. Залишилося й «совкове» уявлення про бізнес, для якого характерними є низький рівень заповзятості, імітація діяльності, тінюві схеми, корупція, кумівство, прагнення «урвати» все й відразу, але так, щоб нічого не робити. Негативні риси поведінки українців можна перетворити на позитив, якщо культивувати прогресивні риси їх ментальності:

– насамперед потрібно відзначити таку національну рису, як хазяйновитість. Канадці не ставлять під сумнів те, що своїм відродженням їхній аграрно-промисловий комплекс завдячує саме українцям;

– українець – універсал. Він легко опановує кілька суміжних професій, у скрутних ситуаціях уміє швидко знайти нестандартне рішення. У цьому йому допомагає особливе світовідчуття – з витіювато-оптимістичним початком, образністю і прагненням все прикрашати. Це – світовідчуття в стилі барокко. Воно притаманне не тільки українським архітекторам, художникам, письменникам, а й кожному українцеві. Адже ці риси не властиві ні європейцям, ні американцям. Західна (готична) психокультура сповідує вузькоспрямовану спеціаліза-

цію й чітке дотримання інструкцій. Тим часом бароковість передбачає не схематизм, а «красивість». Українським «економічним коником» цілком може стати мода, виробництво нових видів одягу, дизайн;

– українцеві притаманний здоровий прагматизм. Умовно кажучи, він усе досконально прораховує. Навіть славнозвісна українська «жадібність» тут може відіграти позитивну роль;

– миролюбність, неагресивність, уміння уникати зіткнень – це чинник стабільності. А стабільність – запорука довіри з боку інвесторів, добра можливість для розміщення в Україні виробництва західних корпорацій. Низька, порівняно з Європою, заробітна плата в деякій мірі може виступати як позитивний чинник для інвесторів. Скромність українця, його прагнення до заможності, але не до багатства, у макроекономічному плані рано чи пізно відіграють свою роль, а тим більше – традиційно високий український інтелект, який поки що не користується значним попитом.

У економічній площині ментальність розглядається через елементи господарської культури, а саме: стереотипи споживання, організаційні форми, взаємодія господарюючих суб'єктів, релігійний світогляд, трудова етика та ставлення до зарубіжного досвіду.

На нашу думку, існує безпосередній зв'язок між секторами економіки та елементами господарської культури, який можна розглянути у вигляді матриці (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця взаємозв'язку секторальної структури економіки за трисекторною моделлю та елементів господарської культури

Сектори	Первинний	Вторинний	Третинний
Первинний		Організаційні форми, трудова етика, ставлення до зарубіжного досвіду	Стереотипи споживання, релігійний світогляд
Вторинний	Організаційні форми, трудова етика, ставлення до зарубіжного досвіду		Принципи взаємодії господарюючих суб'єктів
Третинний	Стереотипи споживання; релігійний світогляд	Принципи взаємодії господарюючих суб'єктів	

Елементи цієї матриці демонструють домінування того чи іншого елементу господарської культури, який є ланцюгом між певними секторами. На основі побудованої нами матричної моделі (табл. 2) можна виокремити з'єднувальні ланки між секторами. Дані таблиці свідчать, що ланцюгом між первинним і вторинним секторами є такі елементи господарської культури, як організаційні форми та трудова етика, ставлення до зарубіжного досвіду; між первинним і третинним – стереотипи споживання й релігійний світогляд суб'єктів. У свою чергу сполучною ланкою вторинного і третинного секторів є принципи взаємодії господарю-

ючих суб'єктів.

Враховуючи вищезазначене слід відмітити, що менталітет нації, який проявляється через елементи господарської культури, визначає ефективність формування структури економіки. Отже, ментальність є тим індикатором, який вказує шляхи раціоналізації структури економіки та визначає особливості її структурування.

Розглянемо особливості структурування національної економіки крізь призму елементів господарської культури (табл. 2). Це дає можливість визначити перспективи щодо розвитку окремих галузей на основі ментальних особливостей українців.

Таблиця 2

Структурування національної економіки на основі елементів господарської культури

Елементи господарської культури	Особливості структурування
Стереотипи споживання	Розвиток галузей споживчого сектору
Організаційні форми	Структурування економіки на основі сучасних організаційних форм
Взаємодія господарюючих суб'єктів	Розвиток галузей, в яких економічні агенти у своїй діяльності дотримуються принципів рівності, свободи, дискримінації, справедливості
Релігійний світогляд	Структурування економіки на основі високих цінностей, які згодом переростуть у переконання, а далі стануть традицією у поведінці, тобто реалізувати принцип інформація – переконання-традиції
Трудова етика	Розвиток працевістких галузей, які є традиційними в українській економіці, а також розвитку нових високотехнологічних галузей
Ставлення до зарубіжного досвіду	Розвиток інноваційних галузей на основі синтезу чужих досягнень і власних традицій

Матеріал, представлений в таблиці 2, свідчить, що в українській економіці є також значні культурні надбання нації, які необхідно культивувати й використовувати як джерело розвитку. Це стосується трудової етики та працелюбності українців, які характеризують їх здатність до праці і можуть бути стимулом не тільки до праці як такої, але й відповідати принципу «жити, щоб працювати», який сприяє самореалізації. Ця риса може бути використана при розробці стратегії структурної політики в Україні в напрямку розвитку працевістких галузей, які є традиційними в українській економіці, а також розвитку нових. У релігійному світогляді українців переважає православне віросповідання. Православна віра надає перевагу духовному збагаченню людини, при цьому

відводить другорядну роль матеріальному збагаченню. На наш погляд, вищезазначені світові прогресивні духовні цінності в українському суспільстві можна культивувати через засоби масової інформації та за допомогою інформаційних технологій, саме: пропагувати високі цінності, які згодом переростуть у переконання, а далі стануть традицією у поведінці, тобто реалізувати принцип інформація – переконання-традиції.

Важливим чинником формування секторальної структури є стереотипи споживання. Про це свідчить мікроекономічний аналіз поведінки споживачів у постіндустріальних та доіндустріальних країнах. Наприклад, для постіндустріальних країн характерна психологія престижного споживання, де загальноприйнятим є різноманітність та

надмірність споживання благ, модні тенденції, попит на товари та послуги, які мають високий коефіцієнт еластичності за доходом. Для доіндустріальних країн домінуючою є психологія прожиткового мінімуму, за якої обсяг споживання благ не стимулює економічне зростання та розвиток нових галузей. У країнах із трансформаційною економікою вплив споживання на секторальну структуру має свої особливості, які пов'язані з дефіцитністю галузей споживчого попиту, тобто обмеженість товарів повсякденного споживання. Відповідно, не набули необхідного розвитку галузі легкої, харчової промисловості та інфраструктурні галузі сфери послуг. Але з формуванням ринкової економіки та відсутності координації держави цих процесів споживання деякою мірою перетворилося на надмірне і відповідно зменшилося заощадження.

В цілому, з теоретичної точки зору, зростання споживання веде до позитивних та негативних наслідків. Позитивним є розвиток галузей споживчого сектору, що в результаті покращує структуру економіки. До негативних наслідків можна віднести те, що розширення споживчого попиту в сучасних умовах відбувається за рахунок імпорту. Цей недолік може бути ліквідований шляхом політики імпортозаміщення та розвитку національного виробництва, що в результаті призведе до прогресивного розвитку секторальної структури економіки.

Із вищезазначеного слідує, якщо розглядати стереотипи споживання крізь призму цивілізаційного руху суспільства від первинного до вторинного, а згодом до третинного сектору, то варто підкреслити, що попит на послуги зростає більш швидкими темпами, тобто сприяє розвитку третинного сектору, ніж попит на товари двох інших секторів. Підтвердженням цього є сучасна структура витрат споживачів, де послуги є домінуювальними. Разом із цим, стереотипи споживання проектує також ставлення і до праці, і до багатства та інших елементів господарської культури.

Аналізуючи специфіку господарської культури в Україні слід зауважити, що в національній економіці співвідношення державної та ринкової координації ґрунтується на специфічній системі цінностей, у якій,

виходячи із результатів діагностики методом Хофстеда (2008), має місце низька дистанція влади й невисоке значення показника індивідуалізму [20, с.212]. Разом із цим дослідження пануючих норм в українському суспільстві дозволило виявити ціннісну схильність українців до колективної, групової активності, наявність неадекватного ставлення до влади та майже повну відсутність у суспільній свідомості схильності до ліберальних цінностей.

Враховуючи особливості національної ментальності, можна виявити координаційну проблему, яка полягає в неможливості ринку ефективно впорядковувати економічну діяльність суб'єктів через відсутність необхідних для цього умов (невизначеність і незахищеність прав власності, недієвість конкуренції, низький рівень економічної свободи та неоформленість етичної складової економічної діяльності), з одного боку, а з іншого – в неефективності державної координації через відсутність її легітимності в суспільній свідомості і, внаслідок цього, нездатності примушувати суб'єктів до виконання правил.

Ми повністю погоджуємося з тим, що держава в Україні втратила дієвість у виконанні своїх функцій через її фактичну приватизацію «групами особливих інтересів». Сучасна державно-політична машина керується симбіозом олігархів та чиновників і зацікавлена в статусі-кво, оскільки нинішній стан речей дає їм змогу швидко збагачуватися. В Україні немає жодного олігарха, який заробив би статки незалежно від держави. На думку А. Ослунда «...особливо погано те, що всі олігархи розбагатіли, «підгодовуючи» урядовців та чиновників», а не шляхом інноваційного виробництва [21].

Визначаючи взаємовідносини між владою та бізнесом в Україні зарубіжний вчений Д. Хеллман використовує термін «захоплення влади» [22]. Дослідник має на увазі, що великі підприємці використовують різноманітні інструменти впливу на державну владу задля створення найбільш сприятливого середовища і забезпечення розвитку власного бізнесу. Вони витрачають великі суми, на підкуп чиновників, щоб максимально закріпити свої права на власність і цим самим породжують корупцію, і не ви-

користують кошти для фінансування інноваційного розвитку. Олігархи й надалі швидкими темпами зосереджують «у своїх руках» як економічні, так і політичні ресурси. За дослідженням експертів кожен четвертий із сотні найбагатших людей України є членом правлячої партії, тому олігархічні структури сприяють ухваленню рішень в інтересах власного бізнесу, впливають на розподіл бюджетних коштів, оскільки є прямий контроль над держапаратом та чиновниками різних рівнів – від національного до регіонального та місцевого.

В сучасній українській державі коріння олігархії було закладено у попередній економічній системі. Зокрема, у системі планового господарства координація здійснювалась на основі гіпертрофованих вертикально-бюрократичних зв'язків, що забезпечували державний контроль за всіма сферами суспільного життя. У цій моделі поступово почали конституюватися елітарні групи інтересів, основними з яких були економічні інтереси різних підрозділів галузевої господарської еліти, інтереси територіального партійного керівництва. Модель координації у радянські часи мала вигляд ефективної системи. Однак на думку науковців, ця система насправді відзначалась глибокими суперечностями між адміністративно-бюрократичним управлінням і все більш зростаючою активністю «низів»; центральним ідеологічним та політичним апаратом з одного боку, і партійною, господарською і політичною елітою – з іншої. Породжена вказаними суперечностями система була нестабільною і координувалась ідеологічно легімітованою жорсткою концентрацією влади [23]. Зникнення легімітації призвело до ослаблення центральної влади. Таким чином, суперечності зруйнували існуючу модель в попередній економічній системі, а на зміну їй прийшла інша – олігархічно-кланова модель.

Із-за відсутності структурних зрушень в економіці та чіткої стратегічної програми дій у постсоціалістичній Україні (в середині 90-х р.) в напрямку ліберальних реформ та непослідовності в проведенні приватизації, призвело до падіння життєвого рівня майже усіх верств населення. Держава втратила важелі управління національним

господарським комплексом, а ринкові інститути впливу не були сформовані. Тобто в економіці країни була відсутня чітка координація дій, наслідком чого стало стрімке падіння ВВП. Однак, чисельно незначна, але фінансово могутня група великих власників зуміла приватизувати великі промислові підприємства, а подекуди й цілі галузі та забезпечила їх життєдіяльність. Тоді, як в європейських постсоціалістичних країнах відбулося масове закриття великих промислових підприємств та знищення цілих галузей господарського комплексу. В національній економіці підприємства металургійної, гірничодобувної, хімічної промисловості, мали значне піднесення із-за зовнішнього попиту на їх продукцію. Підкреслимо, що продукція цих галузей вироблялася на підприємствах третього та четвертого технологічних укладів та мала сировинний характер, в свою чергу це посилювало диспропорції секторальної структури національної економіки. Тоді, як в розвинених та нових індустріальних країнах переважала продукція п'ятого та шостого укладів. Модернізація на українських підприємствах не здійснювалася. В результаті цього підприємці за рахунок ефекту масштабу та ренти стрімко збагачуються і формуються олігархічні структури.

Таким чином, олігархія генетично походить із адміністративно-планової економіки, становлення її відбувається в трансформаційній економіці. Важливо підкреслити, що проблеми розвитку, чи деградації цього явища це питання часу. Отже, на сучасному етапі олігархія є структурним елементом економічної системи з одного боку, а з іншого – це соціально-економічний феномен. Вчені, досліджуючи особливості олігархії в країнах пострадянського простору, виокремлюють економічні чинники її формування. Зокрема, наявність великих підприємств, що дозволяють економити на масштабах виробництва; велика ємність ринку; структурні перетворення в економіці; можливість отримувати природну та монопольну владу; слабкість правової системи [24]. Дослідники переконують, що це реальне явище ринкової економіки, а не перехідної, і є структурним елементом економічної системи.

На наш погляд, для ефективності

структурних реформ, на цей структурний елемент необхідно впливати та адаптувати його до соціально-ринкової системи для ефективної трансформації. В сучасних умовах залишається актуальним вислів Ж. Ломма «...приймати в розрахунок існуючі структури, впливати на них, використовувати фактори трансформації, які містяться в них самих, тобто добиватися того, щоб зміна, яка є похідною від неї, була, так би мовити її власною справою» [25]. За такого розуміння процесу змін успіх трансформації є гарантованим, оскільки кожен елемент стає джерелом прогресивного розвитку, а не регресу. В нашому випадку для олігархії необхідним є закріплення права приватної власності з одного боку, а з іншого – введення додаткового оподаткування та соціальної відповідальності бізнесу.

Із вищезазначеного слідує, що слабкість держави не дозволяє створити й забезпечити необхідні умови для ефективної ринкової координації та формування секторальної структури із врахуванням особливостей національної ментальності, яка виступає мультиплікатором змін, а не навпаки, я це спостерігається в Україні. У свою чергу, слабкість ринку не створює економічних важелів протидії групам, що представляють кланові й корпоративні інтереси та використовують державу для задоволення власних цілей. За таких умов виникає необхідність проведення реформ, спрямованих на формування в економіці України більш ефективної моделі поєднання інститутів координації.

Висновки. Світове господарство сьогодні складається із сукупності взаємопов'язаних національних економік. Таке розуміння сучасних тенденцій мотивує національні господарства на розвиток з урахуванням національних особливостей та світових процесів. Це завдання є нелегким і потребує постійного пошуку креативних шляхів його вирішення. Шукаючи нові джерела розвитку та економічного зростання, світова наукова думка дійшла висновку, що не тільки від природно-ресурсного потенціалу залежить економічне зростання країни, але й багато в чому визначається особливостями ментальності нації. Таке розширене розуміння детермінантів економічного розвитку зміщує парадигму осмислення джерел еко-

номічного зростання в бік формування моделі, спрямованої на людину як прямого і безпосереднього творця будь-яких суспільних змін.

Передумовою цієї моделі є усвідомлення того, що реальна економіка – це, в першу чергу, комплекс людських взаємодій. Люди як об'єкт і засіб економічного розвитку не існують в ізоляції – вони взаємодіють між собою таким чином, що кожен учасник економічного процесу є одночасно, і дійовою особою зі своїми цілями, і об'єктом, на який зорієнтовані інші діючі особи. Така подвійна природа економічних взаємодій вимагає упорядкованості, яка досягається через економічні механізми із врахуванням культурного аспекту – загальних переконань, цінностей, традицій, на яких вибудовується повсякденне життя людей і формується їх суб'єктивно-ціннісне ставлення до багатства, праці, влади, свободи тощо. Ці елементи економічної свідомості здійснюють вплив на те, як думають і діють члени певної групи по відношенню до економічної дійсності, зумовлюють їхню економічну поведінку і визначають напрями економічної діяльності, які, у свою чергу, сприяють або протидіють економічному розвитку. Виявлення таких елементів і врахування їх особливостей при формуванні напрямів економічної політики відіграє важливу роль, оскільки дозволяє розробити й застосувати такі важелі впливу на економіку, які відповідають «духу» народу, сприяють кумуляції його енергії на розбудову нової реальності.

Література

1. Herzberg F. The Motivation to Work / F. Herzberg, B. Mausner, B. Snyderman. – N.Y : John Wiley, 1959. – 157 p.
2. Мак-Клелланд Д. Мотивация человека / Д. Мак-Клелланд. – СПб. : Питер, 2007. – 672 с.
3. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу – М. : «Рефл-бук», 1997. – 304 с.
4. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М. : «Прогресс», 1985. – 312 с.
5. Рюттингер Р. Культура предпринимательства / Р. Рюттингер ; [пер. с нем.]. – М. : Экономика, 1992. – 240 с.
6. Хайек Ф. А. Право, законодательство и свобода: современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Фридрих Август фон Хайек ; [пер. с англ. Б. Пинскера и А. Кустарева; под ред. А. Куряева]. – М. : ИРИСЭН, 2006. – 644 с.

7. Хайне П. Экономический образ мышления / П. Хайне. – М. : «Дело», 1993. – 213 с.
8. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : [монографія] / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 534 с.
9. Геєць В. М. Взаємодія довіри і розвитку / В. М. Геєць // Економічна теорія. – 2002. – № 3. – С. 3–16.
10. Пилипенко Г. М. Економічна ментальність українців та проблеми її діагностики у трансформаційній економіці / Г. М. Пилипенко, Н. І. Литвиненко // Вісник НГУ, 2009. – № 10. – С. 94–98.
11. Федулова Л. І. Соціальні інновації в системі соціально-економічних відносин / Л. І. Федулова // Український соціум. – 2008. – № 3. – С. 60–75.
12. Гайдай Т. В. Роль неформальних інститутів в економічній транзитології [електронний ресурс] / Татьяна Викторовна Гайдай // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – Выпуск 31–32 – С. 75–80. – Режим доступа : http://www.library.dgtu.donetsk.ua/fem/vip31-2/31-2_15.pdf.
13. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под. ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Харьков : Форт, 2008. – 928 с.
14. Ткач А. А. Институціональна економіка. Нова институціональна економічна теорія / А. А. Ткач. – К. : Центр учбової літератури, 2005. – 304 с.
15. Шаповал Л. В. Український менталітет [електронний ресурс] / Л. В. Шаповал // Интернет-портал українців Німеччини від 27.09.2010. – Режим доступа : <http://ukrajinciberlinu.wordpress.com/2010/09/27>.
16. Вплив національного менталітету на формування і розвиток корпоративної культури «Корпоративна культура [електронний ресурс] / За ред. Г. М. Захарчин, 2011. – Режим доступа : <http://nebotan.info/corporative/mentality.php>
17. Фурман А. В. Психокультура української ментальності: Наукове видання. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 132 с.
18. Комих Н. Г. Соціокультурний контекст становлення та розвитку підприємництва в Україні // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук. – Харків, 2006. – 18 с.
19. Стражний О. С. Український менталітет: Ілюзії. Міфи. Реальність. / О. С. Стражний – К. : «Книга», 2008. – 368 с.
20. Пилипенко Г. М. Институціональні чинники співвідношення державної і ринкової координації економічної діяльності : монографія / Г. М. Пилипенко. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2012. – 293 с.
21. Aslund A. Why Has Ukraine Failed to Achieve Economic Growth / A. Aslund, Georges de Menil eds. // Economic Reform in Ukraine: The Unfinished Agenda, Armonk, New York : M. E. Sharpe. — 2000. – P. 255–377.
22. Hellman J. S. Winners Take All: The Politics of Partial Reform in Postcommunist Transitions / J. S. Hellman // World Politics. – 1998. – P. 203–234.
23. Галкин А. Корпоративизм как форма отношений между государством и обществом / А. Галкин // Полис. – 2000. – № 6. – С. 153–164.
24. Aslund A. Comparative Oligarchy: Russia, Ukraine and the United States [Електронний ресурс] / A. Aslund // CASE Network Studies and Analyses. – № 296. – Електрон. дані. – Режим доступа : <http://ssrn.com/abstract=1441910>.
25. Ломм Ж. Социальная политика современной Англии / Ж. Ломм / В сб.: Зарубежная экономическая мысль 20 в. – М. : Начала-пресс, 1997. – С. 69–112.

ВЛИЯНИЕ МЕНТАЛЬНОСТИ НА ФОРМИРОВАНИЕ СЕКТОРАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ

Э. В. Прушковская, к. э. н., профессор, ГВУЗ «Запорожский национальный технический университет»,

А. В. Переверзева, к. э. н., доцент, ГВУЗ «Запорожский национальный университет»

В статье исследуется ментальность и ее влияние на формирование секторальной структуры экономики. Обоснована взаимосвязь секторальной структуры экономики за трисекторною моделью и элементов хозяйственной культуры. Проанализированы особенности структурирования национальной экономики на основе элементов хозяйственной культуры.

Ключевые слова: национальная экономика, секторальная структура экономики, сектора экономики, хозяйственная культура, государственное регулирование экономики, ментальность, матрица взаимосвязи секторальной структуры экономики и элементов хозяйственной культуры, координация.

INFLUENCE OF MENTALITY ON THE FORMATION OF THE SECTORAL STRUCTURE
OF THE ECONOMY

*E. V. Prushkivska, Ph. D (Econ.), Prof.,
SHEI «Zaporizhzhya National Technical University»,
A. V. Pereverzieva, Ph. D (Econ.), Ass. Prof.,
SHEI «Zaporizhzhya National Technical University»*

Mentality and its influence on the formation of the sectoral structure of the economy is researched. The relationship of sectorial economic structure three-sectorial model and elements of economic culture is substantiated. The features of the structuring of the national economy on the basis of the elements of economic culture are analyzed.

Keywords: national economy, the sectorial structure of the economy, sectors of the economy, economic culture, government regulation of economy, mentality, matrix of mutual relationship between sectorial economic structure and mentality, coordination.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Пилипенко Ю. І. Надійшла до редакції 15.05.2015 р.